

Жмайлова О. Г. Формування ресурсного потенціалу інтеграційних агроформувань Сумської області з урахуванням інвестиційної складової / О. Г. Жмайлова, О. О. Бабицька // Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство [Текст]: колективна монографія / За заг.ред. К.С.Шапошникова та ін.. У 2 томах. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Т.2 – С173-186.

ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ АГРОФОРМУВАНЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ З УРАХУВАННЯМ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ

Жмайлова О.Г., к.е.н., доцент

ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

Бабицька О.О., к.е.н., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

У роботі розглянуто економічний зміст та сутність поняття «ресурсний потенціал», визначено його елементи та джерела утворення. Досліджено, що на формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Сумської області значною мірою впливають інтеграційні процеси. Виявлено, що вартісна величина ресурсного потенціалу інтеграційних аграрних підприємств формується в основному за рахунок інвестиційних вкладень. Діагностовано позитивний вплив наявності інтеграційних підприємств на розвиток сільських територій досліджуваного регіону. З'ясовано, що висока віддача інвестиційних вкладень таких підприємств дозволяє покращувати соціально-економічний розвиток на селі шляхом реінвестування коштів в об'єкти соціальної інфраструктури. Виявлено проблемні аспекти розвитку інтеграційних угруповань, які здебільшого полягають у порушенні якісного стану орних земель – природних ресурсів, що є одними з головних джерел ресурсного потенціалу сільськогосподарської галузі. Запропоновано заходи, які мають бути вирішені на рівні держави, що дозволять підвищити

ефективність використання ресурсного потенціалу у галузі сільського господарства.

Вступ. Важливим показником розвитку регіонів України є наявність ресурсного потенціалу – як головної рушійної сили динамічного розвитку суспільного виробництва та інструменту інвестиційної складової. Він забезпечує умови для раціональної організації основних видів діяльності людини, дозволяє підтримувати необхідні пропорції розвитку інфраструктури в галузевому і територіальному аспектах, визначаючи при цьому, основні напрями політики регіонального розвитку. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність розробки комплексу заходів щодо покращання ефективності функціонування інтеграційних формувань аграрної сфери регіону та зміцнення їх конкурентоздатності на ринку. Одним із напрямів розвитку аграрної галузі в сучасних умовах підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу шляхом інтеграції підприємств-товаровиробників та переробників сільськогосподарської сировини, а також тих, які надають послуги по обслуговуванню виробництва та зберіганню продукції. Ресурсний потенціал є важливим інструментом інвестиційної складової та вважається запорукою ефективної роботи підприємства, оскільки він виступає засобом для отримання максимального прибутку і підвищення конкурентоспроможності.

Сутність і зміст поняття ресурсного потенціалу підприємства як економічної категорії, його структуру, вплив на діяльність та розвиток підприємства, вдосконалення методики оцінки ресурсного потенціалу досліджували у своїх працях вчені-економісти: Авдєєнко В., Котлов В., Лапін Є., Лукінов І., Оніщенко А., Пасхавер Б., Фігурнов Е., Шиян В. та ін. Питання ж формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств на фоні інтеграційних процесів висвітлені у працях відомих учених: А.В. Бурковської, О.І. Дація, І.М. Зеліско, О.В. Мазуренка, В.В. Нагорного, С.О. Нікітченко та ін. Слід відмітити, що результати досліджень науковців з порушеної проблеми є достатньо вагомими, проте формування

ресурсного потенціалу інтеграційних агроформувань через призму впливу інвестиційних факторів залишаються недостатньо вивченими. Зважаючи на це, метою наукової роботи є узагальнення теоретичних положень науковців щодо сутності та змісту поняття ресурсного потенціалу підприємства як економічної категорії; вивчення процесу формування ресурсного потенціалу інтеграційних підприємств АПК Сумської області з урахуванням інвестиційної складової та дослідження їхнього впливу на економічний потенціал регіону.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення наступних завдань: спираючись на теоретико-методологічні підходи науковців до висвітлення питання, узагальнити теоретичні положення сутності та змісту поняття ресурсного потенціалу підприємства як економічної категорії; провести аналіз формування ресурсного потенціалу інтеграційних агропромислових підприємств Сумської області, детермінованого умовами здійснення інвестиційної політики; оцінити вплив наявності таких підприємств на розвиток сільських територій досліджуваного регіону; виявити проблемні аспекти розвитку інтеграційних угруповань й окреслити можливі шляхи їх вирішення.

1. Сутність ресурсного потенціалу підприємства як економічної категорії

Ресурсний потенціал з точки зору підприємства як господарюючого суб'єкта є важливим чинником, який впливає на ефективність фінансово-господарської діяльності, підвищення конкурентоспроможності підприємства. Термін «потенціал» – це засоби, запаси, джерела, які є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені до руху, використані для досягнення певних цілей, здійснення плану, вирішення будь-якої задачі, можливості окремої особи, суспільства, держави у певній області [1, с. 270].

Потенціал у загальному розумінні є можливістю реалізації будь-чого, тому його можна накопичувати, вимірювати його величину як ступінь накопичення, реалізувати. У свою чергу, можливістю називають засіб, умову, обставину, яка необхідна для здійснення будь-чого. Важливою ознакою потенціалу є його здатність до відтворення [2, с. 6].

Потенціал пов'язаний з характером цілей підприємства. Формування потенціалу підприємства являє собою процес реалізації заходів щодо забезпечення ринкових можливостей підприємства шляхом зміни його характеристик та властивостей до необхідного рівня, відповідно до поставлених цілей. Він характеризує не весь запас конкретного ресурсу, а ту його частину, яка залучена у виробництво з урахуванням економічної доцільності та досягнень науково-технічного прогресу і включає в себе не тільки сформовану систему ресурсів, а й нові альтернативні ресурси та їхні джерела.

Деякі науковці [3, 4] дають визначення потенціалу підприємства як сукупності ресурсів, що здатні виробляти певну кількість матеріальних благ: характеризує ресурси виробництва, кількісні та якісні їх параметри, що визначають максимальні можливості з виробництва матеріальних благ у кожний даний момент; сукупність сумісно функціонуючих ресурсів, що здатні виробляти певний обсяг продукції.

Поняття «потенціал», крім матеріальних і нематеріальних засобів, включає і потенційні можливості працівника, колективу, підприємства, суспільства в цілому до ефективного використання наявних засобів і ресурсів [5, с. 23].

Таким чином, ресурсний потенціал підприємства – це сукупність ресурсів, що є в розпорядженні підприємства і можуть бути приведені в дію у процесі виробництва, а також спроможність працівників і менеджерів використовувати ресурси з метою виробництва продукції, товарів (послуг) та отримання максимального прибутку. Суб'єктна складова ресурсного потенціалу підприємства визначається інтелектуальними та морально-етичними якостями персоналу, досвідом, знаннями, традиціями. Об'єктною складовою ресурсного потенціалу є всі види ресурсів, наявні на підприємстві. Сенс ресурсного потенціалу підприємства являють поточні та перспективні можливості підприємства, які будуть визначатися перетворенням ресурсів завдяки свідомій діяльності людей для створення необхідного продукту.

Серед основних показників, які характеризують ресурсний потенціал, можна виокремити реальні можливості підприємств у тій чи іншій сфері економічної діяльності; обсяги ресурсів і резервів як залучених, так і не залучених у виробництво; спроможність менеджерів до використання ресурсів для створення продукції, товарів і послуг з метою отримання максимального прибутку; форма підприємництва і відповідна організаційно-правова структура. Відомо, що ресурсним потенціалом є складна, динамічна, відкрита, ієрархічна, в деякій мірі, стохастична система. Згідно з системним підходом виділяють структурні елементи ресурсного потенціалу, їх взаємозв'язки, аналізують розвиток даної системи, визначають джерела руху та їх спрямованість. Завдяки структурі система зберігає свої властивості при зміні внутрішніх і зовнішніх умов. Ресурси визначаються такими особливостями виробничих систем, як масштабність, характер діяльності та ступінь замкненості [3, с. 26]. Від цього залежить величина потенціалу, структура його ресурсів та її динамічність і рухливість. Для визначення структури потенціалу підприємства потрібно врахувати основні складові його внутрішнього середовища: системна взаємодія між собою та з елементами зовнішнього середовища визначає можливості для досягнення цілей підприємства. Оптимальна структура потенціалу повинна мати мінімальну кількість елементів, але повною мірою виконувати задані функції. Залежно від спеціалізації підприємства в його внутрішній структурі виділяють функціональні області, наявність яких обумовлює необхідність функціональної структуризації ресурсного потенціалу підприємства (рис. 1).

Аналіз складу ресурсного потенціалу підприємства показав, що його структурними елементами є трудові, матеріально-технічні, природні, фінансові та інформаційні ресурси. Трудові ресурси чи персонал підприємства – це сукупність фізичних осіб, які перебувають з підприємством як з юридичною особою у відносинах, що регулюються актами законодавства про трудову діяльність, і утворюють трудовий колектив працівників з визначеною

структурою відповідно до структури виробництва, форми власності її організаційного устрою конкретного підприємства.

Трудовий потенціал включає в себе можливості свідомої діяльності людей виробляти продукцію. Він характеризується сукупністю здатностей працівників до економічної діяльності. До основних компонентів трудового потенціалу відносять: здоров'я, освіту, творчість, професіоналізм. З метою ефективного використання трудового потенціалу на підприємствах здійснюється його управління, яке включає в себе аналіз кадрового потенціалу і рівня його використання, визначення потреби в фахівцях різних кваліфікацій, прогнозування і планування чисельності працівників усього підприємства й окремих його підрозділів по різних структурних групах; розміщення працівників і координацію їхньої діяльності; мотивацію праці; облік результатів праці; контроль за виконанням завдань.

Рис. 1. Схема складових ресурсного потенціалу підприємства

Джерело: [5, с.37] та доповнено авторами

Матеріально-технічний потенціал визначається особливостями складу основних засобів та використанням основних і оборотних засобів. Основні засоби підприємства поділяються на активні і пасивні. Активна частина основних виробничих засобів впливає на предмет праці, переміщення його у виробничому процесі і здійснення контролю над ходом виробництва; пасивна частина – на створення умов для безперебійного функціонування активної частини засобів. Оборотні засоби – це частина майна підприємства, яка включає в себе матеріальні і грошові активи, що одноразово беруть участь у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на готову продукцію (роботи, послуги). Вони забезпечують безперервність всіх процесів, які відбуваються на підприємствах: постачання, виробництво, збут, фінансування. Тобто, матеріально-технічний потенціал дозволяє забезпечити безперебійний процес виробництва та відображає технічний стан засобів і предметів праці, рівень їх відповідності сучасним вимогам виробництва.

Потенціал, від якого залежить склад та структура виробництва продукції, розмір прибутку характеризується як природний. Його важливим складовим компонентом є екологічний потенціал, що являє собою систему природних ресурсів, умов, явищ і процесів. Він, з одного боку, є територіальною та ресурсною базою життєдіяльності суспільства, а з іншого – протистоїть йому як об'єкт антропогенного впливу.

Фінансові ресурси – це кошти, які формуються в разі утворення підприємства і поповнюються в результаті господарської діяльності за рахунок продажу продукції, виконання робіт і надання послуг, а також шляхом залучення зовнішніх джерел фінансування. Можливості використання фінансових ресурсів підприємства з метою придбання та залучення матеріально-речових і трудових ресурсів пов'язані з фінансовим потенціалом. Стан та якість управління ним визначає ділову активність підприємства,

ступінь реалізації економічних інтересів самого підприємства та його партнерів, конкурентоспроможність.

Одним із важливих видів ресурсного потенціалу є інформаційний потенціал, який характеризується рівнем інформаційної забезпеченості всіх господарських процесів на підприємстві, ефективністю збору, обробки та аналізу інформаційних потоків, наявністю прогресивних інформаційних технологій.

Характеристиками даного підвиду є науково-технічні, комерційні, організаційні та управлінські знання; досвід; ноу-хау, розповсюдження яких здійснюється шляхом укладання ліцензійних договорів, патентів; гудвіл, що визначає імідж підприємства та інші інформаційні продукти. При низькому рівні інформаційного потенціалу підприємство постане перед проблемою втрати конкурентоспроможності.

Практика свідчить, що формування ресурсного потенціалу підприємства можливо за рахунок джерел як власних, так і позикових коштів. Відомо, що власні кошти формуються в момент створення підприємства, а також у процесі його діяльності і включають зареєстрований (пайовий) капітал, утворений за рахунок внесків (установчих чи пайових) до незареєстрованого статутного капіталу та капіталу в дооцінках (за рахунок випуску і розміщення акцій); додатковий капітал, утворений як перевищення надходження внесків чи сум коштів, отриманих від продажу акцій, а також у разі здійснення переоцінки матеріального майна підприємства за справедливою вартістю; нерозподілений прибуток підприємства, який може бути використаний для фінансування господарської діяльності; інші виробничі фонди, які утворюються за рахунок прибутку та амортизаційні відрахування на відтворення основних засобів і нематеріальних активів.

На відміну від власних, позикові кошти формуються в процесі діяльності підприємства і передбачають використання довгострокових і короткострокових кредитів банків; облігаційні і необлігаційні позики; товарні чи комерційні кредити та ін. Метою періодичного залучення до фінансового обігу позикових

коштів підприємствами є потреба в додаткових коштах, яку неможливо задовольнити за рахунок лише наявних власних коштів. Залучення позикових коштів здійснюється підприємством-позичальником на принципах платності, терміновості, зворотності, цільового використання і матеріального забезпечення.

Всю сукупність факторів, під впливом яких формується ресурсний потенціал (під останніми зазвичай розуміють рушійні сили, умови, необхідні для здійснення господарських процесів, а також причини, що впливають на результати цих процесів), прийнято об'єднувати у дві групи: зовнішні фактори – виникають і діють поза підприємством та внутрішні – виникають всередині підприємства і повністю залежать від напрямів його діяльності, серед яких можна виділити рівень забезпеченості окремими видами ресурсів, напрям спеціалізації, концентрацію виробництва тощо.

Таким чином, з огляду на сучасний складний кризовий стан економіки (пов'язаний із ситуацією на сході країни та фінансовою нестабільністю в державі), наявність ресурсного потенціалу на підприємстві ще не є показником ефективності його фінансово-господарської діяльності. Ефективна діяльність підприємства забезпечується, першочергово, за рахунок якості використання ресурсного потенціалу. В зв'язку з цим, важлива роль у вирішенні даного питання має бути відведена пошуку додаткових джерел фінансування, які на наш погляд, можна спрямувати не тільки на зростання обсягів забезпечення ресурсами підприємств задля отримання максимального прибутку та підвищення конкурентоспроможності, а й з метою подолання в державі безробіття, бідності та покращення якості суспільних благ. Саме вкладення в ресурси окремих елементів виробничого потенціалу, як інструменту інвестиційної складової, є формою оптимальності капітальних інвестицій, що, на нашу думку, завдяки покращанню їх якості, дозволить зменшити втрати та підвищити ефективність виробництва.

2. Формування та використання ресурсного потенціалу сільськогосподарськими підприємствами Сумської області на тлі інтеграційних та інвестиційних процесів

Ресурсний потенціал підприємства характеризується сукупністю якостей системи взаємопов'язаних ресурсів та їх мобілізацією в умовах розвитку, досягнення конкурентних переваг з урахуванням впливу зовнішнього середовища [6, с. 135]. Він бере участь у створенні продукції, яка є головним результатом виробничої діяльності підприємства, а її реалізація забезпечує прибуток як кінцеву мету підприємства. Продукція є результатом втілення ресурсів у ресурсний потенціал, обумовлює його, оскільки вона забезпечує відтворення виробництва. Оновлення продукції та технології її виробництва залежить від інноваційних перетворень на підприємстві. Впровадження нової продукції означає приріст обсягів виробництва, економію від зниження собівартості, зростання чистого прибутку. Чим вище науковий і технологічний рівень ресурсного потенціалу і ступінь його використання, тим потужніша матеріально-технічна база підприємства, більше можливостей для впровадження інновацій, вдосконалення та збільшення масштабів виробництва.

Серед методичних підходів, які застосовуються при визначенні вартісної величини ресурсного потенціалу заслуговує на увагу метод, в основі якого лежить оцінка виробничих ресурсів у грошовому вираженні. Зокрема, вартість земельних ресурсів слід визначати на основі нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь; біологічні активи – за середньорічною справедливою вартістю; трудові ресурси – як добуток середньооблікової чисельності працівників та середньої заробітної плати по галузі сільського господарства; матеріально-технічний потенціал, зокрема, основні засоби – за залишковою вартістю, а оборотні активи – за середньорічною вартістю.

Діагностику ефективності використання ресурсного потенціалу вважаємо за доцільне обчислювати за такими показниками, як вихід валової продукції, ресурсовіддача за валовою, чистою продукцією та чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

З метою підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу та стабілізації ринкового середовища в агропромисловому комплексі дедалі частіше спостерігається процес зближення, пристосування, об'єднання аграрних підприємств, тобто, процес інтеграції. Швидкий розвиток інтеграційних агроформувань та покращення їх функціонування підтверджується позитивними параметрами виробничого потенціалу. Не винятком є й Сумська область. Тільки за 2012-2014 рр. обсяг валової продукції, виробленої інтеграційними агроформуваннями, зріс у середньому на 13,2%. Тому, на сьогодні вивчення процесу формування ресурсного потенціалу таких підприємств є досить актуальним.

Інтеграція господарюючих аграрних підприємств дозволяє подолати на селі структурні проблеми економіки за рахунок залучення додаткового капіталу, відновлення та розвитку інфраструктури, зниження транспортних витрат, поліпшення якості управління. Як наслідок, створення нових технологій та зростання зайнятості населення позитивно впливають як на розвиток регіону, зокрема, так і на ефективність економіки аграрного сектору в цілому [7, с. 78].

Інтеграція в агропромисловому комплексі ставить на меті поєднання економічних інтересів сільськогосподарського товаровиробника і підприємств переробки аграрної сировини шляхом одержання максимального кінцевого результату – прибутку, який за своєю величиною перевищує суму прибутків структурних підрозділів, тобто має місце синергетичний ефект. Досягається це завдяки збалансуванню етапів виробничого процесу – від виробництва сировини до реалізації готової продукції, раціональному використанню ресурсного потенціалу, підвищенню якості продукції, усуненню втрат від зберігання продукції [8, с. 107].

Інтеграційні агроформування, які діють на території Сумської області, за останні три роки демонструють значні зміни. Так, за період 2012-2014 рр. кількість аграрних холдингів, які успішно функціонують в регіоні Сумської області, зросла на 2 одиниці (табл. 1), у той час як кількість традиційних форм господарювання, навпаки, зменшилась на 14 одиниць або на 1,2%.

Таблиця 1

Структура сільськогосподарських підприємств Сумської області за організаційно-правовою формою

Типи підприємств за організаційно-правовою формою господарювання	Кількість підприємств		
	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1	2	3	4
Господарські товариства (приватні, публічні акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю)	300	299	285
Приватні сільськогосподарські підприємства	117	116	112

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Фермерські господарства	728	727	724
Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи	20	38	35
Державні підприємства	14	8	7
Аграрні холдинги	37	31	39
Всього	1216	1181	1202

Джерело: побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської ОДА

Вертикальна інтеграція в галузі рослинництва представлена функціонуванням елеваторів та овочесховищ, використання яких дозволяє товаровиробникам регіону знизити витрати на зберігання продукції рослинництва. Станом на 01.01.2015 р. в Сумській області діють елеватори на території сільських рад Білопільського, Глухівського, Конотопського, Краснопільського й Роменського районів та картоплексховища на території Буринського району.

Що стосується горизонтальної інтеграції, остання є більш вираженою в галузі тваринництва – це дослідні установи та племінні заводи з товарними господарствами, які спеціалізуються на виробництві кормів. Іншими словами, інтеграція за таких умов проявляється через поглиблення спеціалізації окремих ланок виробництва.

За підсумками 2014 р. інтеграційними підприємствами регіону оброблялося 40,5% наявної ріллі, в той час як у 2012 р. в оренді таких

підприємств знаходилось лише 26,2% загальної площі ріллі області. На сьогодні найбільшими земельними площами володіють ТОВ «Укрлендфармінг», ТОВ «Українські аграрні інвестиції», ТОВ «Дружба-Нова», ТОВ «Росток-Холдинг». Інтеграційні агроформування разом зі збільшенням площі ріллі, яка знаходиться в користуванні, нарощують обсяги виробництва та покращують фінансові результати. Так, фінансовий результат галузі сільського господарства Сумської області у 2013 р. проти 2012 р. зріс на 496,2 млн. грн. або на 3,2%, у той час як підприємства агропромислової інтеграції підвищили чистий прибуток на 1299,7 млн. грн. або на 11,6%.

Інтеграційні підприємства виплачують орендну плату за земельні та майнові частки (паї) у розмірі 4-5% від нормативної грошової оцінки землі, що дозволяє їм заключати нові договори оренди на користування земельними паями та збільшувати посівні площі. Відмітимо, що у структурі загального чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) питома вага виручки від реалізації соняшнику й кукурудзи становить від 10 до 20 та від 35 до 40%, відповідно, чим і підтверджується прибутковість таких підприємств. Так, у 2014 р. проти 2012 р. прибуток від реалізації продукції інтеграційних агроформувань Сумської області зріс на 9,6% або на 24,3 млн. грн.

Одним з головних факторів, що впливає на результативність виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників, є налагодження партнерських економічних відносин між останніми та переробниками на взаємовигідних умовах еквівалентного обміну [9, с. 65]. Становлення таких відносин в регіоні демонструє розвиток кооперативного руху на селі. Станом на 01.01.2015 р. в області налічується більше 40 сільськогосподарських кооперативів – обслуговуючих, багатофункціональних, заготівельно-збутових та переробних. Що стосується кооперативів по переробці сільськогосподарської продукції, то прибуток між їх членами розподіляється пропорційно обсягам сировини, поставленої на переробку. На нашу думку, такий механізм розподілу прибутку інтегрованого виробництва досить простий

і, водночас, ефективний, оскільки економічна вигода товаровиробників залежить від того, який обсяг продукції вироблено і поставлено на переробку. Заслуговує на увагу також і той факт, що ефективності в сільському господарстві можна досягти завдяки рівній залежності усіх учасників виробничого процесу.

Завдяки достатній кількості обігових коштів інтеграційні агроформування Сумської області є досить стійкими з економічної точки зору (табл. 2). Так, вартість робочого капіталу інтеграційних підприємств, що є одним із елементів ресурсного потенціалу, у 2014 р. порівняно з 2012 р. зросла на 612,5 млн. грн. або на 81,9%.

Таблиця 2

Показники фінансової стійкості інтеграційних сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2012-2014 рр.

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2012 р.,+;-
Власні обігові кошти, млн. грн.	748,3	960,7	1360,8	612,5
Маневреність робочого капіталу	1,19	1,21	1,16	-0,03
Коефіцієнт автономії	0,65	0,36	0,67	0,02
Фінансовий леверидж	1,81	1,76	1,71	-0,10

Джерело: розраховано авторами за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

Про зниження питомої ваги запасів у загальній величині власних обігових коштів свідчить зменшення коефіцієнта маневреності робочого капіталу, який у звітному періоді порівняно з базисним скоротився на 0,03 пункти та склав 1,19. Підвищення у 2014 р. проти 2012 р. коефіцієнта автономії на 0,02 пункти є свідченням того, що підприємства в змозі погасити свої зобов'язання за рахунок власного капіталу. Зниження питомої ваги поточних та довгострокових зобов'язань у структурі пасиву балансу з 81% у 2012 р. до 72% у 2014 р. обумовило зменшення на 0,10 пункти у звітному періоді проти базисного показника фінансового левериджу, що свідчить про зниження фінансового ризику, який пов'язаний із залученням банківських кредитів, як

короткострокових, так і довгострокових. Отже, фінансовий стан інтеграційних підприємств Сумщини можна вважати задовільним.

Серед головних переваг інтеграційних аграрних формувань є те, що останні здатні випускати дешевшу й більш конкурентну продукцію, забезпечуючи себе сировиною, маючи власні виробничі потужності по зберіганню продукції. З іншого боку, такі підприємства потребують значних обсягів ресурсів [10, с. 122].

Дослідженнями встановлено, що питома вага інвестицій у загальній величині ресурсного потенціалу агропромислових інтеграційних формувань у середньому за 2009-2013 рр. займала від 10 до 12%, а в решти сільськогосподарських підприємств – від 4 до 6%. (рис. 2).

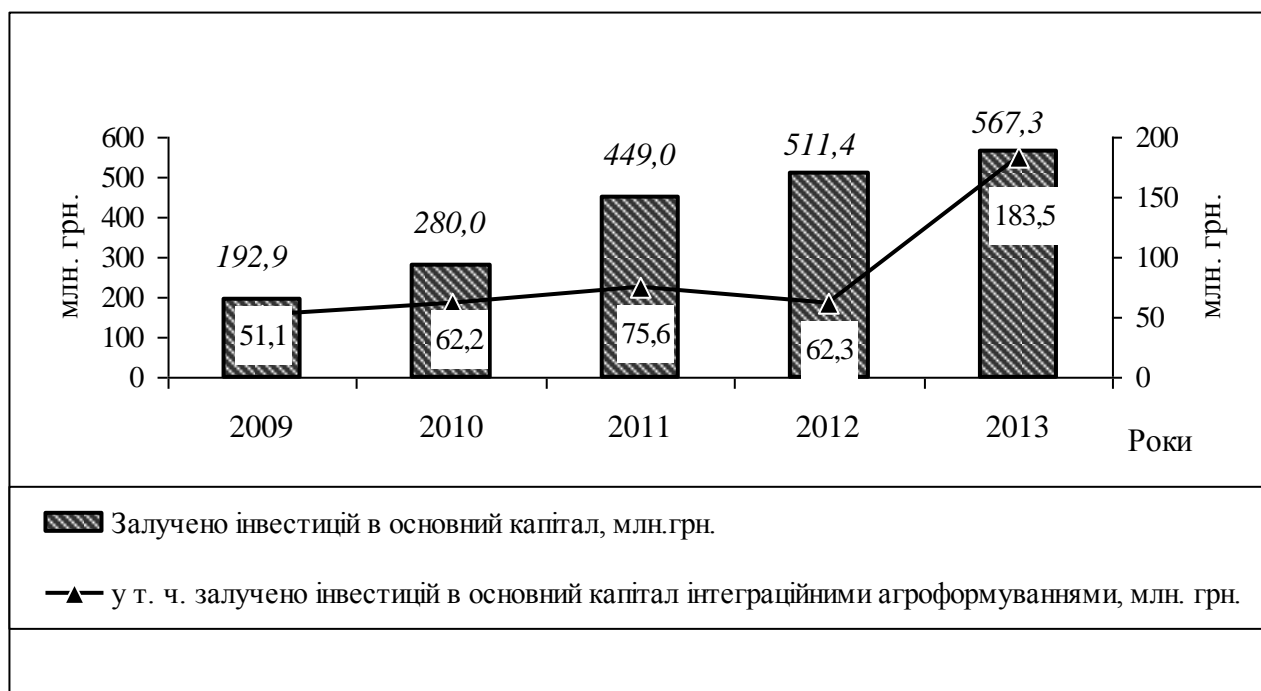

Рис. 2. Залучення інвестицій в сільське в господарство Сумської області

Джерело: побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

Загальна сума інвестицій, що залучена в основний капітал, у 2013 р. проти 2009 р. зростає майже в 3 рази та досягла значення у півмільярда гривень. Більше того, за досліджуваний період на аграрні холдинги області припадало

від 26,5 до 32,3% загальних інвестиційних вкладень у сільське господарство області.

Відомо, що ефективне використання ресурсного потенціалу має підтверджуватися відповідними показниками [11, с. 91]. Так, на рівень абсолютної ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств (вихід валової продукції у розрахунку на 100 га с.-г. угідь) суттєво вплинули інвестиційні вкладення (табл. 3.). У підприємствах, обсяг інвестиційних вкладень яких не перевищував 200 грн./га с.-г угідь, спостерігався найнижчий рівень виробництва валової продукції у порівнянні з тими суб'єктами господарювання, обсяги інвестицій яких були вищими.

Таблиця 3

**Групування інтеграційних сільськогосподарських підприємств
Сумської області за обсягом інвестицій, 2013 р.**

Групи підприємств за обсягом інвестицій, тис. грн. на 100 га с.-г. угідь	Кількість підприємств у групі	У середньому на одне підприємство			
		інвестицій, тис. грн. на 100 га с.-г угідь	матеріальних витрат, тис. грн. на 100 га с.-г угідь	щільність поголів'я, ум. гол на 100 га с.-г. угідь	валової продукції, тис. грн. на 100 га с.-г угідь
до 20	4	24,9	279,2	301	676,8
20,1-50	8	31,2	216,1	312	986,4
50,1-100	10	51,2	419,4	219	1402,2
понад 100	9	102,6	395,4	179	1746,9
Разом	31	х	х	х	х

Джерело: розраховано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

Якщо говорити про відносну ефективність використання ресурсного потенціалу інтеграційних підприємств досліджуваного регіону, то у 2014 р., порівнюючи з 2012 р., мало місце її підвищення (табл. 4).

Таблиця 4

Ефективність використання ресурсного потенціалу в галузі сільського господарства Сумської області за 2012-2014 рр.

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. у % до 2012 р.

Віддача ресурсного потенціалу по інтеграційних підприємствах, грн.:				
за валовою продукцією	0,190	0,175	0,196	103,2
за чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	0,095	0,103	0,106	111,6
за чистою продукцією	0,005	0,017	0,023	у 4,6 р. б.
Рівень рентабельності, %, всього	15,6	17,5	18,1	+ 2,5 п. в.
у т. ч. рослинництва	24,3	28,7	29,9	+5,6 п. в.
тваринництва	5,2	-1,6	2,4	-2,8 п. в.

Джерело: розраховано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

Так, віддача ресурсного потенціалу за валовою продукцією зросла на 3,2%, за чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції – на 11,6%, а за чистою продукцією – у 4,6 рази. Тобто, від використання одиниці ресурсного потенціалу (у вартісному вираженні) інтеграційні підприємства у 2014 р. одержали 19,6 коп. валової продукції, майже 11 коп. – чистого доходу та 2,3 коп. чистої продукції. Свідченням поліпшення ефективності використання ресурсного потенціалу є позитивна динаміка показника рентабельності сільськогосподарського виробництва інтеграційних угруповань області, який за період 2012-2014 рр. зріс на 2,5 п. в. Натомість, у 2014 р. проти 2012 р. рівень рентабельності у галузі тваринництва знизився на 2,8 п. в.

На даному етапі дослідження слід відмітити, що поряд з економічною ефективністю будь-яке підприємство має покращувати й соціальні умови розвитку власних працівників та громади, на території якої воно працює. Донедавна в економічній літературі існувала думка з приводу того, що інтеграційні агроформування, переслідуючи лише власні економічні інтереси, не розв'язують проблем соціального та екологічного розвитку сільських територій [12, с. 112].

На противагу вищесказаному, з одного боку, зауважимо, що соціальний розвиток сільських територій Сумської області за останні роки значно покращився. Так, у 2012 році сільські території Сумської області від підприємств агропромислової інтеграції отримали фінансової допомоги на суму 11 млн. грн., у 2013р. – 16 млн. грн., а в 2014 р. – 14 млн. грн., що на 3 млн. грн.

або на 27,3% більше, ніж у 2012 р. Такі заходи демонструють високий рівень динамічної роботи між органами місцевої влади та суб'єктами господарювання у сфері агропромислового виробництва: органи влади працюють у напрямі покращення інвестиційного клімату в області, а підприємства, які отримали інвестиційні кошти, нарощують, тим самим, економічний потенціал регіону.

З іншого боку, до негативних моментів розвитку інтеграційних агроформувань можна віднести те, що крупні аграрні компанії часто порушують сівозміну, віддаючи перевагу у вирощуванні соняшника та кукурудзи. Галузь тваринництва для інвесторів є непривабливою, оскільки остання є трудомісткою та, зачасто, збитковою.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що діяльність інтеграційних аграрних формувань Сумської області має як позитивні, так і негативні характеристики. Переваги пов'язані, перш за все, з інвестиційно обумовленими факторами: нарощування ресурсного потенціалу та підвищення абсолютної ефективності його використання спостерігалось за рахунок зростання залучення інвестицій в основний капітал; розвиток інфраструктури на селі – покращення соціальних умов життя, знову ж таки, мали місце за рахунок збільшення віддачі інвестиційних вкладень, що дозволило підприємствам агропромислової інтеграції реінвестувати кошти у розвиток сільських територій, оскільки домогосподарствами регіону виробляється у середньому понад 30% обсягу валової продукції.

Найбільшим негативом у вивченні даного питання є те, що інтеграційні агроформування погіршують стан орних земель, вирощуючи високоврожайні культури – соняшник і кукурудзу. Отже, з метою подальшого розвитку та функціонування інтеграційних господарських структур в аграрному секторі економіки необхідно удосконалити форму земельних відносин, забезпечивши контроль з боку держави щодо передачі землі в оренду крупним аграрним компаніям під вирощування окремих видів культур; інтенсифікувати ведення галузі тваринництва; забезпечити взаємовигідні економічні відносини на основі встановлення реальних цін на сировину та готову продукцію.

Висновок. Таким чином, виходячи з орієнтирів докорінного покращення ефективності функціонування інтеграційних агроформувань регіону, зміцнення їх конкурентоздатності на ринку та підвищення ефективності суспільного виробництва в агропромисловому комплексі як окремого регіону, так і України в цілому, можна зробити висновок про необхідність комплексного, багатовекторного використання ресурсного потенціалу, як головної рушійної сили динамічного розвитку суспільства та інструменту інвестиційної складової. У даному контексті підприємства регіону мають повністю запровадити принципи розвитку інтеграційних агроформувань в основну діяльність з метою подальшого забезпечення сталості та ефективності власного функціонування. Врахування ресурсних можливостей, вибір правильного напрямку спеціалізації підприємств регіону дозволить максимально використати ресурсний потенціал: зі збільшенням площі ріллі, яка знаходиться в їх користуванні, наростити обсяги виробництва та покращити фінансові результати. Крім того, держава має орієнтуватися на реалізацію в регіоні соціально-економічних цілей – поліпшення якості обслуговування населення, забезпечення підтримки розвитку інфраструктури в галузевому і територіальному аспектах, що дасть можливість подолати в галузі безробіття, бідність, покращити якість суспільних благ та одержати послуги в обсягах, які гарантують нормальні умови життєдіяльності.

Враховуючи те, що ресурсний потенціал акумулює в собі значну частку потенціалу інтеграційних сільськогосподарських підприємств регіону, основне його значення полягає у створенні нової вартості в процесі виробництва продукції, що забезпечує економічне зростання. Отже, в регіоні мають бути створені особливі умови інвестиційно-інноваційного розвитку агропідприємств, які в ринковому середовищі передбачають інтеграцію науки й техніки щодо створення і виробництва нової продукції, нововведень і технологій. Організаційні зміни, які відбудуться у сфері виробництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції мають розглядатися поряд із технічними змінами, впровадження яких можливе лише за умови залучення

внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Натепер обмеженість інвестицій в аграрний сектор економіки зумовлена, перш за все, кризовою ситуацією та фінансовою нестабільністю в державі, що певною мірою, відображається на господарських процесах і соціально економічному розвитку як суспільства в цілому, так і окремо взятого регіону.

Список використаних джерел

1. Большая Советская Энциклопедия. Т. 34 / под ред. Б.А. Введенского. – М. : Советская Энциклопедия, 1975. – 656 с.
2. Гавва В.Н. Оценка потенциала предприятия и отрасли / В. Н. Гавва. – Харьков : НАУ «ХАИ», 2004. – 287 с.
3. Авдеенко В. Н. Производственный потенциал промышленного предприятия / В. Н. Авдеенко, В. А. Котлов. – М. : Экономика, 1989. – 240 с.
4. Отенко И. П. Механизм управления потенциалом предприятия : [науч. издание] / И. П. Отенко, Л. М. Малярец. – Харьков : Изд. ХГЭУ, 2003. – 220 с.
5. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия : [монография] / Е.В. Лапин. – Сумы : ИТД «Универс. книга», 2002. – 310 с.
6. Сабадирьова А. Л. Теоретичні основи організації виробничого потенціалу промислового підприємства / А. Л. Сабадирьова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5. – Т. 1. – С. 134–138.
7. Нікітченко С.О. Концентрація та поглиблення інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі / С.О. Нікітченко // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 77–83.
8. Бурковська А.В. Розвиток інтеграційних процесів як важлива умова формування ефективного ринку аграрної продукції / А.В. Бурковська // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 106–109.
9. Кареба М.І. Щодо сутності і складу ресурсного потенціалу аграрних підприємств та його значення у забезпеченні їх ефективного розвитку / М.І. Кареба // Агроінком. – 2008. – № 7–10. – С. 64–66.

10. Зеліско І.М. Гармонізація фінансового механізму інтеграційних аграрних формувань / І.М. Зеліско // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 121–124.

11. Мазуренко О.В. Розвиток інтегрованих формувань в АПК / О.В. Мазуренко // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 89–93.

12. Тредіт В.Є. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу в сільськогосподарських підприємствах / В.Є. Тредіт // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7. – С. 110–113.